

SZABOLCSKA MIHÁLY LEVELEZÉSÉBŐL.

A debreceni ref. kollégium könyvtárának kéziratai között negyvenhárom olyan levél van, melyek Szabolcska személyével kapcsolatosak; közülük hatot ő írt, a többi pedig ő hozzá van intézve.

Szabolcska hat levele közül a legrégibb 1896. febr. 24-én, a legutolsó 1927. júl. 25-én kelt, a hozzá írt levelek keltezése az 1892. és 1905. évek közé esik. Közülük öt nem jelentős; hivatalos tárgyúak lévén, nincs irodalmi vonatkozásuk s nem világítanak be Szabolcska emberi valójába sem.

A Szabolcskához írt levelek többsége vagy köszönő-dicsérő válasz olyanok részéről, akik tiszteletpéldányt kaptak a költő egy-egy verseskötetéből, vagy pedig szerkesztők kérelme egy-egy ünnepi, alkalmi versre vonatkozólag.

Az előbbi csoportba tartozik ABONYI LAJOS levele (1892. II. 14.), melyben Szabolcska első költeményes kötetének (*Költemények*. Debrecen, 1891.) megjelenése alkalmával fejezi ki meleg rokonérzését a költő «kedves igaz, magyar szabású muzsájá» iránt. — ID. SZINNYEI JÓZSEF (1898. I. 3.) lelkes sorokban köszöni meg a karácsonyi ajándékot (*Újabb versek*. 1898.), magasztalva a vidéki élet és lélek szépségét a fővárosi rovására. — HEGEDŰS SÁNDORNÉ (1900. XII. 17.) megköszönvén Szabolcskának *Szabad órák* (1901.) c. új verseskötetét, ezzel az érdekes megjegyzéssel végzi rövid levelét: «Én voltam az első, kinek feltűnt, az ön szép tehetsége, ha jól emlékezem, az Ágácska (így!) virága volt a czíme!» — BEÖTHY ZSOLT (1900. XII. 24.) ugyane kötetre vonatkozó levelét így kezdi: «Köszönöm, köszönöm, köszönöm. Te nem vagy poéta? Hát akkor kicsoda az mai nap ebben az országban?» — RÁKOSI JENŐ (1904. XI. 16.) a *Csendes dalok* (Bp. 1904.) c. új kötetét köszöni meg pársornyi levelében, ZSILINSZKY MIHÁLY (1904. XI. 23.) pedig lelkesebb hangú sorokban. — Ugyane kötet egyik verséért 1904. XI. 25-én kapott Szabolcska egy üdvözlő levelezőlapot, melyre rá volt nyomtatva a hivatalos cégjelzés: «Békéssy Róza és Tsa (Sesztina Jenő) szappangyára. Debrecen, Kölcsey-utca 12. sz.» A levelezőlap szövegének első mondata: «Örömmel olvastam, hogy remek tolla az ipar dicsőítését is felölelte!» Aláírás: BALOGH ZSIGMONDNÉ BEKÉSSY RÓZA.

A verskerő levélírók: BEÖTHY ZSOLT (1900. I. 10.), aki a Kisfaludy-Társaság febr. 14-iki ünnepélyes közülésére kér Szabolcskától költeményt, VERSÉNYI GYÖRGY (1901. IX. 17.) a kolozsvári Mátyás-szobor leleplezése alkalmára tervezett emlékfüzetbe kér Mátyás királyról szóló kisebb elbeszélő költeményt, esetleg bevezető lírai verset is, GÁSPÁR IMRE (1901. XII. 11.) a Hazánk karácsonyi számába kér alkalmi dalt («szerény hat forintta díjazzuk»), BENEDEK ELEK (1902. XII. 7.) a megindítandó Magyar Világ karácsonyi melléklete számára költeményt, SZOMAHÁZY ISTVÁN (1903. V. 26.) a Hétfői Hírlap pünkösdi számába egy kis költeményt, NAGY MIKLÓS (évjelzés nélkül, VII. 24.) a Vasárnapi Újság részére családias tartalmú karácsonyi verset.

Századunk első évéből két levél is bizonyítja, hogy a fiatalabb költők tekintélynek ismerték már el Szabolcskát s igénybe vették pártfogását. KRÜZSELYI ERZSIKE (1901. III. 12.) második verseskötetének sajtó alá rende-

zéséről ír, s ez a kötet a Szabolcska előszavával jelent meg *Újabb versek* címen 1901-ben. — YÖRGNÉ DRASKÓCZY ILMA ugyanebben az évben bocsátotta néhány költeményét a Szabolcska ítélete alá s a kedvező válasz után boldogan fogadta el (1901. X. 30.) azt az ajánlatot, hogy Szabolcska a költeményeket bemutatja a Kisfaludy-Társaság felolvasó ülésén.

Szabolcska hazafias költészetének népszerűségét érdekesen mutatja az a levél, amelyet SZAKÁL ALBERT «48/9 h. főhadnagy» 1905. IX. 11-én írt a költőhöz, kérdőre vonván őt: «miért nem ír régóta olyan fajta verseket, mint „Nincs több fiunk osztrák katonának”. Hiszen Uram ez olyan kitűnő szerzemény, hogy csak nem elhomályosodik mellette a’ híres „Talpra magyar”...»

Néhány jelentéktelenebb levelet egészen mellőzünk. Viszont az alábbi tizennégyet érdemesnek tartjuk az egész terjedelmükben való, szószerinti közlésre.

Munkácsy Mihály levele.¹

Paris 1894 april 5.

Igen tisztelt Uram.

Ezerszer bocsánatot kérek, hogy a még Bpsten vett becses küldeményét: a kötet költeményét² még meg sem köszöntem De nem akartam azt tenni, míg időt vehettem magamnak legalabb bele tekinthetni.

Erre csak most volt alkalmam, a midőn, telnyitva az első lapon, le nem tudtam tenni. míg végig nem olvastam az egész sorozat igaz gyöngy kéket, És most valóban nem mulaszthatom el, hogy azon hatás alatt, melyet az ön költői lelkének oly igazi magyar melancholiaja reám gyakorolt. meg ne köszönjem a kedves élvezetet és azon meg tisztelő figyelmét. hogy művevel meg ajandekozni oly szives volt.

Midőn a hosszas halgatásért ismételve bocsánatot kérek, kérem fogadja nagyra becsülesem őszinte nyilatkozatát.

Meleg kézzorítással

Munkacsy Mihaly

Gárdonyi Géza két levele.

Gárdonyi Géza 1.
Eger, Takács-utca 24.

97 XII. 4.

Kedves Miska

Sálem alejkum és alleluja: Isten adjon minden jót a kis jövevénynek, s nektek általa sok örömet egész életetekben.

A mi a f apaságot illeti hogy lehetsz anyira bizalmatlan és lábujjhegyen járó lélek: Tégy úgy mint velem tettél: irasd be és értesítsd egy esztendő múlva. Hogy az öreg a célzásaidra nem reagált, semmi se természetesebb. A magunk fajta paraszt ember csak a nyílt beszédet érti, a célzások megértésére buták vagyunk.

¹ Az eredeti pongyola helyesírásával.

² Szabolcska M.: *Hangulatok*, 1894.

Könyved hirdetését olvastam. Hogy rossz lesz, nem hiszem. Inkább azt gondolom, hogy ha nem is lesz benne két olyan örök becsü darab mint a tudod melyik kettő, az átlagos minőség finomabb termés lesz az eddigiéknél.

Hogy népszínművet irsz, azt jól teszed. Főlvéd legyen hogy az emberek mindig tegyenek valamit benne és ne diskuráljanak sokat se magukban se egymással. Akkor aztán, — tudva azt, hogy te csakis magyar lelkű és nemes magyu darabot irhatsz, óriás nagy lesz a siker, és dől a pénz Szászrégenbe vagonszámra. Én ugyan nem értem, hogy mire költesz te ottan, ahol se holt, se kocsmá, se kaszinó, se kártya nincsen. De az mindegy: a fő az, hogy dolgozzál.

Hogy magamról is írjak, én még mindig úgy vagyok, hogy 48 óráig egyhuzomban nem tart soha az egészségem. Most megpróbálom azt, hogy mindennap járkálok, és fát vágok. Ha még ez se használ akkor már abonálnom kell magamat a patikában, mint más a vendéglőben.

En most többet vagyok itthon mint Bpsten. Képzeld mi történt velem: Benedek Elek akiért a véreget ontottam volna, a Magyar Kritika című lapjában azzal lepette meg, hogy egy Gaál Mózes nevű székely magyarral a Két menyasszony című könyvemet lemocskolta. De hogyan!

Kedves jó Asszonyodnak kézsókomat küldöm, neked meg bús kézszoritásomat

G.

A 3-ik lap szélén hosszában két -sor, a «ne diskuráljanak sokat se magukban se egymással» után olvasandó. A két sor ez: «Nem tudom mit értesz te *scenirozás* alatt, hiszen arra való a rendező, hogy *scenirozzon*. Az írás a fő nem a *scenirozás*».

2.

Miska, nem engedek! A *szeretet* szó alatt látom: nem egyet értünk. Az is *szeretet* a poézisban a mikor Petőfi írja a Juhászlegényt, Megy a juhász számaron, Arany a Családi kört, kigyelmed a Salzburgi csapszékét. A kép tárgyát¹ szereti az ember amikor az ilyent írja. Ez tehát nem a köznyelvben levő *szeretet*. Űsse meg a menykő az epigrammokat. Az e. írás nem poézis. Ne higgy a professoroknak. Az elméskedés csak velőcsiklandozás. Nincs értéke, mert nem melegíti fel a lelket. Csak ami a szívből ömlik az elmén át, az megy más elmén át más szívbe. Az az arany, a nem rozsdásodó, a nemes, a becses. Akiket a te epigrammod vág, azok gyöngé emberek, akik saját értéktelenségök érzetében gyalognak. Semmi-fráterek! Hát te ezt poézisnek tartod, hogy rájuk öltöd a nyelvedet! Ilyen emberekre, ilyen ember!?

G.

32-rét kemény fehér kartonlapon (mint egy jókora névjegyen) keltezés nélkül.

¹ «A kép tárgyát» helyett először ezt írta Gárdonyi: «a képet», s utólag javította ki.

Dankó Pista levele.¹

Kedves Miskám!

Már régen nagyon régen akartam neked írni de izgatott életem sora azután folytonos utazgatásaim még a lehetőségit is elzárták annak, hogy hozzá férhessek, most tehát betegen kell megcselekednem amit egészségesen is megtehettem volna.

Beteg vagyok meg bomlott a tüdőm és San-Rémoba kergetett hogy annak úde s tiszta levegőjétől némi kis gyógyulást kaphassak.

Hogy vagy, hogy van a kedves feleséged és a kis gyerek?

Az a Kapusi Dániel úr nagyon furcsa magyar ember lehet mikor eljöttünk olyan kedves számlát tartott elébem hogy csak a hajam szála borzadt bele. A többek közt azt is megtette hogy olyan követeléssel állott elő amit egy oda való úr (azt hiszem járásbíró) kifizetett t. i. sörrel meg traktálta a személyzetet mikor megérkezünk.

No de ne beszéljünk erről, nem érdemes a szóra.

Kedves Miskám most arra kérek, hogy légy szíves összeírni minden nóta alá való versedet s nekem elküldeni. Az a ballada szőrin szárán (így!) elveszett amit egyszer küldtél nekem.

Szíves választodat várja barátod

San-Remó Nov 8. 1898

Dankó Pista

Grand Hotel Viktoria II. 69.

✓ Vadnai Károly két levele.

Budapest, VII. k. Miksa' utca, 8. 3.

1900. XII/13.

Kedves öcsém!

A mitől félted: megirtad. A m. péterlaki pap esete valóban rémítő, mert hová leszünk, ha a kor mótelye becsülésre különben méltó embereket is eltántorit s ha kálvinista lelkipásztor sem tud már szegény lenni, hanem ahhoz, a mi szent, a máséhoz, a szegényekéhez nyúl. Jól mondod: ily eset egész környék népének vallási és erkölcsi életét megmótelyezi s valóban ez kiheverhetetlenebb kár mint a mit sujtó balesetek: leégés, árviz vagy tűz-veszedelem okozhatnak.

És szívből mondtad azt is, hogy a pap hitetlensége rutabb a katona gyávaságánál. Hogy ne volna rutabb: a gyávaságot legtöbbször a fizikum, az idegenek² gyengesége okozza s mit tehet arról a szegény ujjonc, ki kénytelen szolgálni, ha egyszer besorozták. Gyávasága nem bűn, hanem szerencsétlenség. De ki kényszerit pappá lenni, vagy annak maradni valakit, ha egyszer hinni nem tud. Azon a palást képmutatás palástolója s ha hordani birja: nem becsülheti magát s elébb utóbb iszapba fúl, mint ez a szánandó felebarátunk, ki fölött azért nem ítékezhetünk, mert fáj a lelkünknek ítékezni.

Leveled fokozta bennem személyed nagybecsülését. Az is, mint sok költeményed a belső embert mutatja.

¹ Az eredeti pongyola helyesírásával.

² Így! e helyett: idegek.

Én is, mióta eszemmel bírok, hívő vagyok. Soha sem bírtam olyan dölyfös lenni, hogy esztelenül tagadjam Isten lételet, s emlékszem, hogy 25 éves koromban a francia nagyforradalom akkor még divatos leirából az kezdett kigyógyítani, midőn Robespierre szinpadias ünnepének leírásait olvastam, az «Ész» vagy utóbb a «Fölény» istenítésére. Elgondoltam már akkor, hogy micsoda gyarló bálványt állít oltárra az, ki az Észet, ezt a dolgok lényébe bemélyedni nem bíró, sőt néha még empirikus tárgyakkal sem boldoguló tehetséget próbálgatja imádni, holott másnap már egy alsórendű kérdésben is megbukhatik vele. Nem magasztosabb-e a Berzsenyi hite, az az Isten, «kit a bölcs lángesze föl nem ér», csak sejtünk, ohajtunk».

Nem csak azért vagyok hívő, mert szívemnek jól esik hinni, hanem én az eszemmel is az vagyok.

Eszem áltam tudtam meg, hogy nem volt és nincs nép, legyen vad, félvad, művelt vagy félművelt, mely valamely formában ne kívánt volna hinni, Istenhez fordúlni. A tagadás erre azt mondja: az égbe kapaszkodott, mert félt a menydörgéstől, vihartól, villámtól. De hittek mindig, akkor is, midőn a hadi lármától, mérges nyilaktól, haláltól nem félték s magok akaratából szálltak szembe vétük. S ha minden nép hitt és hisz: ez azt mutatja, hogy ez az emberi természetben gyökeredzik, s általános lévén csak igazság lehet. Nem is kellett a hitet terjeszteni, mert magától termett mindenütt.

És a dölyfös tagadók sem mind betegségtől, haláltól félve tértek meg, hanem gondolkodás után, meggyőződésből.

Istenhívő vagyok, de felekezeti elfogultságok nélkül s nem adnám oda semmiért a hitemet, mert ez épen úgy emel, mint a költészet, melyben Istent, isteni szikrát érzek még akkor is, ha Shelley atheista műveit olvasom.

Biztos vagyok, hogy te is így vagy ezzel.

Üdvözlő igaz barátod:

Vadnay.

2.

Utóirat multkori levelemhez.

Ujra elolvastván utolsó kötetedet,¹ még pedig lassúbb tempóban, hogy a gondolkozásra több idő jusson, az a nézetem, hogy a kötet legbecsesebb darabja a «Dal a betűről». Nem mintha ebben mondtál volna legszebbet, legeredetibbet, hanem mert ebben van legjobban visszatükrözve poétai egyéniséged ama ritka és jellemző vonása, hogy egyszerű kifejezéssel sok érezni és gondolkozni valót tudsz nyujtani s látszólag kis képből az élet nagy problémáihoz tartozót karolni fel.

A «Dal az anyai csókról» is ebbe a becses fiókba tehető. Tizenhat sorban ez is költőileg beszéli el, hogy apa és anya mint nevelték gyermeküket, s hogy az anyától hintett magv, mint melegebb szeretetből származó, idézte elő a termést. Igen szép és eredeti, de valakinek eszébe juthat, hogy Petőfi is — rövid versben — szembe állítja egyszer apját, anyját, a mint fiók a «Vizen» feszté a lapátot, s egyikben a gyakorlati, másikban a csupán női

¹ Szabad órák. 1901.

lény van teljesen (noha csak pár-pár sorban) jellemezve. A te költeményed ugyan egészen más, de az élettapasztalás hasonló forrásából fakadt.

A «Dal a betűről» még többet tud mondani a nagy életből.

A játsszó gyermek tudatlansága, az anya öröme, az apa elborulása, nagy perspektívát tár föl, s a bibliához vezet: az együgyűek csak a boldogok». ¹

Ez a három strófa többszöri elolvasásra készíti az olvasót, a mi a poéta hatalmára mutat.

És ebben a nyelv művészet is magas fokon áll, bár e tekintetből a kötet nem egy darabja szintén kitűnő.

És most, kedves öcsém, vitázni fogok. Soha, szerkesztő koromban sem volt természetem a «rechthaberei». A magyaroknak nincs elég teljes szava rá, bár sok magyarban ez a természet nagyon is megvan. Ha te a «zárlat» szót magad kerested a «Szász Domoko» című versbe, mert — mint írod — annak nyitja az elhunyt püspök míveleteiben megvan: akkor nem csak csunya szót használtál, hanem a helyzet, a kép összhangja ellen vétettél.

A koporsónál álltatok s a halottról suttogva beszéltek és *nem pártoskodtatok*, hanem *egyetértőleg zokogtatok*.

Nos, kedves öcsém, ha így volt, ha zokogtatok, egyetértettetek és nem pártoskodtatok: akkor nem csináltatok egyszersmind zárlatot, mert azt a kiengesztelődés még az ellenfeleknek sem engedte volna.

Ha a közönbösséget használja a nép: akkor, fájdalom, Kecskén² is romlik a népnyelv, mely ha rákap is ily csúfhangzása [így!] újabb szóra, népdalba tán jó ideig nem fogja használni.

De letészem a tollat, nehogy azt hidd, hogy egy elkésett Kazinczy ül a nyakadra. Ne félj! Az ő levelezési kedvtelése áldott és szükséges volt, mert úgy szólván sajtót pótol; ma ilyesmi már idejét múlt don Quijotekodás volna.

Vedd hát egy öreg ember csevegésének, ki szeretne veled olykor beszélgetni s mivel erre alkalma nincs: levélben cselekszi.

Üdvözlöm a tiedet, beleértve itj. Szabolcska Mihály urat is. Nem baj, ha szereti a bort, mert ha tiszta, akkor erősíti a kis fickót. Te pedig tisztát szoktál az olvasó poharába is önteni, hát még a sarjadéba, míg a jó mama bizonyára arra ügyel, hogy csak neki való mennyiségben önts.

Isten áldjon meg mindnyájatokat. Kivánja szeretetben, felekezetben igaz hived

Vadnay Károly

Keltezés nélkül.

✓ Endrődi Sándor két levele.

1.

Budapest 900 decz. 23

Édes komám, Miska!

Végre valahára hírt hallok felőled! Mikor az Északi tengerről haza jöttem, valaki azt mondta nekem, hogy Keresztúrra még papnak s hurczol-

¹ Az idézőjel első része hiányzik.

² Így! Helyesen: Okécskén (Pest m.), Szabolcska szülőfalujában.

kodási gondokkal vagy elfoglalva. Volt ennek a hírnek valamely alapja? Onnan vártam a leveledet.

Köszönöm a Szabad Órákat és kedves soraidat. A könyved szép és jó könyv, hallom benne a szíved dobogását s örömmel, gyönyörrel hallom ebben a szívtelen és poézistalan világban. Csókollak minden nótáért és néhányért alaposan irigyellek is a szó nemesebb értelmében.

Én is postára tettem a verseimet kicsi lányod, kedves keresztlányom számára. Fogadjátok szívesen. Tiszta szeretettel küldöm rám nézve nagyon aggodalmas és szomorú napokban.

(Itt családi bajairól emlékszik meg röviden.)

Örülök, hogy Mártháska keresztelőjén legalább egy sejtelemmel, egy gondolattal ott lehettem. És köszönöm a szívemből, hogy ti is gondoltatok rám. Jókor tudattad velem ezt most is. Jól esett, melegített.

Sok a gondod, a terhed. Mindenkinek megvan a maga keresztje. Azért csak bizzál igazaidban, a te hited megtart tégedet. Gazdagabbak vagyunk mi sok bankárnál és disznókereskedőnél. Szeretet meg jószág a földi élet valódi tartalma, — irigylis a manó ezeket az egymáson keresztül gázoló, kapzsi, kufár, modern halandókat. Mindig lüszke voltam arra, hogy nincs egy garasom sem a takarékpénztárban, de a barátaim számára mindig nyitva áll szívem egész kincstára.

Téged is azért szeretlek, mert érzem a szivedet s ahogy egyetlen a kis keresztlányom, úgy vagy te nekem egyetlen a poétakollegáim közt. Azonban a fene dicsérget így szemtől-szembe. Majd a hátad mögött alkalom adtán elmondom a magamét.

Most pedig öllek ezerszer s boldog ünnepeket kedves komámasszony-nak s neked, édes Öregem. Gyermekeidnek pedig aranyos, piros örömeket.

Mikor jössz fel? A Kisfaludyak közgyűlésére felrándulhatnál. Én legkésőbb júliusban a kisebbik fiammal okvetlenül meglátogatlak, mert egy hónapig fogok vele csavarogni Magyarország legszebb vidékein s így a te házad táját nem kerülhetem el.

A Márthához irt versemet úgy olvasd, hogy az a te versedből van plagizálva, miúnt ahogy a szívem rokon a sziveddel.

Szerető
Sándorod

2.

Kedves Öregem!

Nagyon sajnálom, hogy kedves feleségedet s kicsi keresztlányomat nem fogom az otthonunkba találni, — de már készen a program, mennem kell, s megyek is a te árva, szalmaözvegyes tanyádra. Egy vigaszom van: legalább csak neked, — nekik nem csinállok alkalmatlanságot.

Hanem azt ugyan bolondul cselekedted, hogy elfecsegted a jöttöm hírét. «Fogadás, ünneplés —» no csak no, kell a fenének, tortura. Nem megyek én hozzád inkognito, mint a hercegek (nem is szégyenlem a becsületes nevemet), de megyek kizárólag a te kedvedért és «haragudni fogok szörnyű harággal» mindazokra, kik engem ebben a kedvtelésben meg akarnak zavarni. Azért hát vedd elő a jobbik eszedet, ne számárkodj, tagadj el, huzzuk meg magunkat a zugodban s ketten maradjunk és — ünnepeljük egymást a magunk módja szerint, iván a többiek helyett is.

A mi az orsovai kirándulást illeti, nem huzódozom tőle, de akkor július 2^{án} reggel indulok innen, hogy hamarabb érhessek hozzád. Ezt hát vedd tudomásul. Nem tudom, mikor érek Temesvárra, de ha vársz a pályaháznál, megköszönöm, mert különben tán hozzád sem találok.

Ezzel hát rendben volnánk. Most isten áldjon, édes Öregem.

Szeretettel ölel a viszontlátásig híved, komád

Sándor

Budapest 1901 jun 20

✓ Gyulai Pál két levele.

1.

Tisztelt barátom!

Versét megkaptam, s hogy levelére későn válaszolok oka az, hogy dolgaim nagyon összetorlódtak s csak most van egy kis szabad időm.

A verset kiadom az őszi hónapok valamelyikében,¹ bár egy kissé szenvedőnek találom, amennyiben ön, ha akarna, falun is lakhatnék s ha helyzetéhez illik is bizonyos fájdalom, de nem ez a kétségbeesett hang, mely a végső versszakban nyilatkozik. De ez az ön dolga, azonban egy sorát, ha megengedi kijavítva adom ki.

A ki mindig pártodba fogtál

ez nem jól van magyarul: Jobb így

A ki mindig csak pártul fogtál

Köszönve szíves támogatását, maradtam tisztelő barátja

Leányfalva 1901 jul. 29.

Gyulai Pál

2.

Tisztelt barátom!

«Hires Komárom» című versét visszaküldöm;² csak szükség esetében adhatnám, de most bőviben vagyok a verseknek. A másikat közleni fogom. Közöltem volna azt is, de a júniusi számban a Kozma satiráját kell közölnöm, melyet az akadémia tegnapi ülésén olvasott fel, s mely az akadémiai Értesítőben június közepén jelen meg s így meg kell előznom a hivatalos közlést.

Közlendő versét³ az utasítás szerint egy versszak híján, fogom közölni a júliusi számban.

Az ég áldja!

Budapest 1902 maj. 12.

tisztelő barátja

Gyulai Pál

○ Harsányi Kálmán levele.

Budapesten 1902 márczius 15

Nagytitizteletű Uram! Kedves Barátom!

Kezet fogtunk; melegen, szívből, szilárdan. Jól esett olvasnom levelét melyből kicsillog hogy látatlanban is szeret és becsül. Kimondhatatlanul

¹ Megjelent *Nagy városban* címmel. Bp. Szemle CXI. k. (1902) 312. l.

² A *Hires Komárom* (Dal az öreg Hojáról) c. vers megjelent: A Kisf.-Társ. Évl. Új f. 36. k. (1901—02). 1903. 40. l. — V. ö. *Dal az öreg Hojáról*. Szabolcska M.: *Csendes dalok*. 1904. 145. l.

³ *Imádság idején*. Bp. Szemle CXV. k. (1903) 284. l.

örülök hogy személyesen is fogunk találkozni és meg vagyok győződve hogy becsülése ez alkalommal csak fokozódni fog. A személyes érintkezés; az első találkozás lesz az igazi próbakö... .

Kéréssem is volna ezuttal. Ha nem volnának itt a fővárosban olyan rokonai és barátai kik tudva jövetelét: szerető otthonukba várják, — ne szálljon akkor sem idegen helyre, hanem jöjjön hozzám, az én nagyon egyszerű kis legényotthonomba a hol ha szállodai kényelmet nem is, de főképp ágyat és szerető gonddal feje alá tett vánkost adok. Tudom jól hogy milyen érzés kél a poétaszívben aki mindenkit szeret, — mikor szíves szó nélkül, mogorva arccal vetik meg az ágyát idegen szolganép «nesze nagyságos úr, alhatsz ha tetszik!»... Ne menjen szállodába Főtisztelendő Uram; jöjjön én hozzám kedves Barátom! A pesti ut bajait, igazi célját el lehet intézni nappaloként; az este majd a miénk lesz, legalább olykor, mikor egészen szabad lesz a gondjaitól.

Még egy körülményt kell felemlítenem, nehogy esetleg kellemetlenül lepödjék meg. Laktársam is van, egy végtelenül szelíd, derék jó fiú ki hozzá-nőtt már a szívemhez és aki inkább a föld alá bujna mint hogy bármi-képpen is zavarjon minket. Egy erdélyi unitárius papnak a fia és ilyen formán akkor a három magyar protestáns felekezet fog összekertülni nálam lévén én magam ágostai... Hanem azért meg fogunk félni... Én az isten-ről sohasem szoktam beszélni; olyan elképzelhetetlennek olyan túlon-túl nagy-nak gondolom — hogy törpeségem megelégedve művei bámulatával: a egnagyobb, ésszel-szívvvel felfogható bálványul mást keresett magának. Ön tudja már hogy mit!.. Az az én istenem, azt föl tudom fogni, meg tudom érteni. A Nagy Isten nem lesz boldogabbá és dicsőbbé bármit tegyek is érte; de az enyém, ez a szenvedő isten — megérzi majd ha én az egész lelkemet részenként az oltárára hordom. Lássa, ki magyarázza meg hogy most könny ült a szemembe, s alig tudom föltartani hogy e papírra ne hulljon, — és a Nagy Isten csak bámulattal tud eltölteni, könny-adót nem vesz rajtam soha. Ha rá gondolok, és fölbámulok a csillagos égre vagy görcsö-vön vizsgálom egy vízesöpp ezer és ezer ficzánkóló nyüzsgő, mozgó, létért küzdő infusoriáit — le vagyok sujtva; iszonyú, emberi véges ésszel fölfoghatatlan és mégis törvényszerű, örök igazságokat láttam és csak sejteni is alig tudom a forrást, az Alkotót.

Hanem az én szenvedő istenem, az itt van előttem. Földi szemekkel látom és a szívem, a lelkem legegyszerűbb érzéseivel is átérzem bűjábaját. Nem sejtelem ő, de maga a valóság. Az egyedül imádnivaló valóság!...

Hogy elkalandoztam... de olyan jól esett ez a kitérés! Önnek is ugye, hiszen az édesanyjáról beszéltem!?

Nagy elfoglaltsága minden esetre bőven elég ok arra hogy leveleimmel mennél ritkábban háborgassam. Mellékletet sem küldök ezuttal. Majd elő-szóval (így!), magam fogok fölolvadni néhányat, talán jobbakat a küldöttek-nél. Szeretem a crescendot!... Azután ha szereti — hogy is ne szeretné! — majd elmuzsikálók egy pár kurucz nótát — a czimbalmomon. Az is jól fog esni. «Térj magadhoz drága Sion, van még neked istened!»...

Jöjjön, váróm, Húsvét után? Megírja ugye? Szép nap lesz az mikor átlépi küszöbömet — először, de hiszem hogy nem utoljára.

Ég Önnel addig is, ugyszintén kedves családjával a melynek nagy és apró tagjait egyaránt szívből köszöntöm.

Maradok Nagytiszteletű Uramnak igaz barátja

Harsányi Kálmán.

✓ **Petelei István levele.**

Kedves poetám,

örvendek hogy a fészkembe költözik a nyárra. Ez egy rongyos sárház. Egy bolond mágnás asszony — a ki megakarta (így!) boszulni magát a németen s bankót csinált a német nyakára a miért bezárták 7 esztendőre kiszabadulása után utálva a világot építette — s utána én lakom. Bérbe soha sem adtam de örvendek most, hogy maga — mert én megyek a rozsgyomromat kurálni — költözik belé! A sógorom (Törzényi [?] János, itt lakik Szovátán) adta ki magának. Rendelkezésére ad 2 elég nagy szobát. Hagyok benne egy nagy íróasztalt (a Kriza püspöké volt) magának s öblös karosszéket előtte. Aztán van a kertben pár száz fenyőfám a mit én ültettem. Már árnyékvetők s a madarak honorálják a sűrűségét. A baj az, hogy a tő szomszédomban építenek (egy ostoba csendőr kaszárnyát) a mivel zajongani fognak, de a kert fenekén csendesség van dongozugással madárfütttyel háborítva. — A fészkem pavillonos felső telep vagy 1000 lépéssel tovább fekszik. De maga kedves-poeta, mit kurál? Reményelem a testén mit se. Az asszonyom nem tudja vajjon maga ithon akar-e főzteni? Akkor van itt konyhám, és az asszony szeretné tudni: mit hagyjon itt konyhaszert? Porcellán üvegfélét szívesen hagy szintén az asszony a kredenchen. (Ez utóbbi szót halbfettel nyomatnám, mert a kredenc az én asztalos remekem.)

Különben a sógorom itt mindenben a maga kezére fog járni.

Én pontban Aug 14-én térek vissza Szovátára (a hugaimat hozom ide) s addig adhatom oda ezt a fészket.

Kedves Szabolcska, én nem tudom mit felejték ki e levélből, (bizonyosan kifelejték valamit) de a miben szolgálatára lehetek; ugyan írja meg most, hogy kinn hagyhassam. A viszonyok itt alant elég jók. A koszt olcsobb mint fenn és jobb. Hustol a borsig minden kapható aki itthon akar főzni. Csak só nincs, ha csak nem hoz az ember.

Mi itt ülünk még vagy 10 napig: addig kérem ha irni valója van ide írja meg.

Kérem köszöntse a mi nevünkben a feleségét, a Mártáját már szeretem a maga verséből.

Szíves szeretettel

Szováta 1904 Jun 3

Petelei István

✓ **Kiss József levele.**

A Hét

VIII. Rök-Szilárd-utca 18.

Kedves Miskám.

Nagy meghatottsággal olvastam a hozzám írt versedet. A közönség azt találta legszebbnek valamennyi közt, én — akinek nyilatkozni nem illik —

csak annyit tudok, hogy gyönyörű. Ne vedd zokon, hogy csak most köszönöm meg, vedd tudomásul, hogy az elsők közé tartozol, akinek irok. Hallod, pokoli multság az a dicsőség! Két hét óta nincs egy szabad pillanatom, se nappalom, se éjjelem. Ma az Aurora körben kellett nyolcezszáz ember hódolatát személyesen átvennem és még mindig nem szakadt vége a gratulációknak. Tart, folyton tart. Ha lehetne, megszökném, de a karácsonyi számot kell megcsinálni és nektek és a Petőfiaknak verset írni. Előérzetem, hogy a rossz verseimet most fogom megírni. Kellett ez nekem? Örülök a viszontlátásnak. Notandum, a nyáron két ízben kerestelek. Most januárban, remélem, csak otthon leszel. Őlel szerető hived

Bpest 1904 decz 20

Kiss József

Névjegyalakú kartonlapon.

✓ Szabolcska levele Ferenczy Gyulához.¹

«Téli Ujság» szerkesztősége

Kedves Gyulám!

Köszönöm a hozzám való bizodalmat, s általában a leveledet. Sok türelmet, friss kedvet és erőt adjon a jó Isten neked a szerkesztéshez. Vagy jobban mondva tartsa meg azt az erőt, a mi neked mindig egyéni sajátosságod volt. Nem tudom, hogy vagy egyébképpen elfoglalva? Mert nekünk kálvinistáknak öröklött bűnünk, hogy ha valahol, valakiben erőt, rávalóságot, munkabírást látunk: nosza telerakjuk azt mindenféle olyan közterhekkkel, a miknek egy-egy «Isten fizesse meg» legfőlebb a jutalma s a mik alatt az illető összeroskad. Példa rá a mi jó Szabó Jánosunk s most a jobb sorsra érdemes szegény Zsigmond 33 féle hivatala és kis és nagy bizottsági tagsága. Hogy Tóth Samut ne is említsem, a ki jzökönyvi számokban mult ki.

Igyekezni fogok, hogy rá szolgáljak a bizalmadra. Mennyi volna a megírni valóm, de mennyi! De az én életem is csupa kapkodás, csupa félbemaradt töredékek halmazata lessz érzem. A mit kedvvel csinálnék, a mire tán volna is valami erő bennem: csak pihenőre, balkézzelel csinálhatom. De milyen pihenő az! Hat év óta egyre súlyosodó körülmények közt húzom itt az igát. Tanítok 22 heti órán át hittant 12 különféle felsőbb és szakiskolában.* Ez egy egész embert lekötő munka. Gondozok úgy a hogy egy 5 szolgabírói járásra terjedő missiói kört. Egy másik *egész* embert kívánó munka. Temesvár maga is missiói terület, a hol a református papra ezer és egy társadalmi, egyházi s mit én tudom mi mindenféle teendő vár. Egy harmadik *egész* embert kívánó munka. Most már add össze az én csekély erőmet s az e fölött messze fölül csapkodó igyekezetemet, s vond ki belőle azt a pihenőt, a mi a családom után nekem arra a munkára marad, a mire tán leginkább rászülettem volna, ha... Ez a ha az én megölnő betűm. «Ki érzi (igy!) meg az én elviselt ruhámat?»

¹ Ebben az időben a debreceni ref. kollégium bölcsészeti-akadémiai tagozatának tanára.

* Káplánt az egyházam a három városrész 63 elemi osztályába járó gyermekek hitoktatására tart. (Szabolcska jegyzete.)

És még csak panaszkodnom sem lehet. Olyan köztudomású dolog, hogy a papnak (mily bitang ez a név!) semmi dolga sincs, ha úgy akarja. Hát szent igaz, hogy sehol olyan bolond és rossz munkabeosztás nincs, mint köztünk református papok közt. De hát én már csak húzom az igát, míg birom. Húzom, mert valahogy mégis csak «gyönyörtüéses» ez! Lám, mikor most a szászvárosiak hívják az ő kanonoki stallumukra: meg-sajdul a szívem attól a gondolattól, hogy itt hagyjam ezt a felugarolt s-
vetésre érett szép mezőmet! S ahogy én ösmergetem eddig magamat: leszek olyan számár, hogy nem hagyom itt. Pedig a Muzsám itt sir, ri a nyakam-ban, sejtven amott azt az «Egy kis független nyugalmat, Melyben a dal megfogandhat».

Bocsáss meg e sok össze-vissza beszédért. A mit tehetek s a mit rám bizon: teszem szivesen. Téged és minden szeretteidet áldjon meg a jó Isten! És mindnyájánkat, egyházunkat, hazánkat boldogabb ujesztendővel!

Temesvárt, 1904. XII. 26.

Ölel szerető régi barátod

Szabolcska Miska.

Közli: ZSIGMOND FERENC.

CSOKONAI HÁROM KIADATLAN LEVELE.

Csokonainak az a három kiadatlan levele, melyeket alább betű- és írásjel-szerinti hűséggel közlünk, élete utolsó félévéből való; a harmadik levél keltét (1804. XI. 4.) és a költő halálát (1805. I. 28.) csak 79 nap választja el egymástól. Csokonai mind a három levelet Bek Pálhoz, egy *kései* mecénésához intézte, akit azért nevezek így, mert pártfogói kezét sokkal később nyújtotta a sorvadásban sinylődő költő felé, mintsem azt a feltartóztatlan halál karjából kimenthette volna, ha még úgy akarta volna is.

Bek Pál¹ a XVIII. század utolsó és a XIX. század első negyedében nevezetes szerepet vitt az akkori szabad hajdúkerület és Debrecen városa életében. Mérnök volt; valószínűleg a Felvidékről került az Alföldre. A hajdúkerületnek az egyes községek határa fölmerésével, Debrecennek, melynek királyi biztosa is volt, a város csatornázásával tett nagy szolgálatot. Képzettségével, szorgalmával, lojalitásával fényes életpályát fut be, nemességet és óriási vagyont szerez, s azt átörökíti fiúsított leányára, Bek Paulinára. S itt kapcsolódik bele Bek Pál neve az irodalomtörténeten kívül a politikai történetbe is, mert leánya révén, aki gr. Degenfeld Imréhez ment nőül, dédapja lett az egyik legnagyobb magyar államférfiúnak, gr. Tisza Istvánnak.

¹ Csokonai mecénásának a neve három változattal fordul elő az egykorú iratokban: *Beck*, *Bekk* és *Bek*. Én az utolsó változatot nem azért használom, mert legegyszerűbb, hanem mert a nemesség-adományozó királyi oklevél *Bek* névre szól. Érdekes megfigyelnünk, hogy Csokonai is az itt közölt három levél alá háromféleképen írja a nevét: *Csokonai Vitéz Mihály*, *Csokonay Mihály*, *Csokonai V. Mihály*.